

Kitap İncelemesi/Book Review

Betar Türkiye: Bir Siyonist Gençlik Hareketi'nin Hikayesi (1933-1971)

Rıfat N. Bali,
İstanbul: Libra Kitap, 2020, 347 sayfa.

Değerlendiren: Gökhan Çinkara*

Türkiye Yahudi Cemaati (TYC) hakkında son yıllarda gerek akademik gerekse popüler yayınlarda bir artış olduğu göze çarpmaktadır. TYC'nin sosyal, iktisadi ve siyasal alanlarda genel Türk toplumu ile etkileşimleri veya ayrışmaları bu çalışmaların irdelediği temel konu başlıkları olarak öne çıkmaktadır. Bu konularda yaptığı çalışmalarla hem Türk okuruna öte yandan yabancı araştırmacılara hatırı sayılı literatür oluşturan Rıfat Bali'nin dikkat çeken bir eseri bu çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. Bali'nin *Betar Türkiye: Bir Siyonist Gençlik Hareketi'nin Hikayesi (1933-1971)* adlı eseri kullanılan materyal zenginliği (arşiv malzemeleri ve mülakatlar) özellikle Siyonizm ve TYC arasındaki kurumsal/toplumsal ilişki ağlarını göstermesi açısından dikkat çekmektedir. Rıfat Bali, TYC içerisindeki Siyonizm'e karşı mesafeli tutumun gerçek durumu tam anlamıyla yansıtmadığını ifade etmektedir. Bu bağlamda, Bali 1950-1960 yılları arasında Siyonist faaliyetlerin yer altında çalışmalarına devam ettiğini öne sürmektedir. Betar'ın, bu gizli yeraltı faaliyetlerin kurumsal uzantısı olduğunu iddia etmektedir. Bali bu eserin kaleme alma amacının yeraltında örgütlenen yasadışı Siyonist

* Dr. Öğretim Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, TR, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, <https://orcid.org/0000-0001-8372-8571>, gokhan.cinkara@erbakan.edu.tr

faaliyetlerin uzantısı olan Betar'ın tarihsel sürecini kaleme almak olduğunu belirtmiştir (31-32).

Kitabın temel araştırma odağında Siyonist gençlik teşkilatı olan Betar'ın 1933 yılında Türkiye'de kuruluşundan 1971'de İsrail'in İstanbul başkonsolosu Efraim Elrom'un öldürülüşüne kadar süreçteki faaliyetlerini irdelemektedir.

Kitap 10 ana bölümden oluşmakta olsa da esasında konu bütünlüğü açısından iki ana bölüme ayrılabilir. Birinci bölümde Betar hareketinin üzerinde yükseldiği ideolojik ve kurumsal arka plan bilgisi tarihsel izlek içerisinde verilmektedir (33-55). İkinci bölümden onuncu bölüme olan kadar kısımda (55-283) ise Betar'ın Türkiye'deki faaliyetlerinin genel anlatısı sunulmaktadır. İkinci bölümde cumhuriyet döneminde Türkiye'de Siyonist faaliyetler; üçüncü bölümde Hadar Dergisi; dördüncü bölümde L'Etoile Du Levant Gazetesi ve İsak Kohen; beşinci bölümde eski Betar mensuplarının anıları; altıncı bölümde Türk Yahudi Gençliğinin Aliyası; yedinci bölümde Betar ve spor faaliyetleri; sekizinci bölümde Betar İstanbul'un yıllık toplantıları; dokuzuncu bölümde 1960'lı yıllar ve onuncu bölümde İsrail'deki Betar Türkiye Komitesi'nin anma toplantısı konuları incelenmiştir.

Birinci bölüm *Siyonizm, Revizyonist Siyonizm ve Betar* adını taşımaktadır. Betar hareketinin Siyonist bir kurum olduğu ama bunun içerisinde yer alan sağ Siyonist fikirlerin bir taşıyıcısı olduğu birinci bölümde okuyucuya sunulmaktadır. Siyonizm 19. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkmış ve temel politik stratejisini Yahudilere Filistin'de ulus-devlet kurmak olarak belirlemiş bir siyasal ve toplumsal hareket idi. Bu hareket içerisinde anılan hedefe ulaşma noktasında yaklaşım farklılıkları politik ayrışmalara sebebiyet vermiştir. Bu noktada Siyonist hareketin (özellikle Dünya Siyonist Teşkilatı'nın) 1917 Balfour Deklarasyonu sonrasında izlediği politikalarda kökten ve radikal bir değişiklik talebinde olanlar Vladimir Jabotinsky önderliğinde 1925 yılında Revizyonist Hareketi kurdular. Betar bu hareketin gençlik örgütü olarak sivrildi. Betar 1923 yılında Riga'da Aharon Propes tarafından kuruldu. 1928 yılında Polonya harekete ev sahipliği yapmaya başladı. Hareketin kurumsal gelişimi bu aşamada çok ivme kazandı. Çünkü Polonya,

Revizyonist Siyonist aktivistlerin merkez üssüydü. 1929'daki Betar Kongresi'nde Jabotinsky Dünya Betarları'nın başı seçildi. Revizyonist Siyonist hareket Betar arasında organik bir ilişki mevcuttur. İki kurum birbirlerine ideolojik, kurumsal ve kadrosal imkanlar sağlamıştır. Betar bu yönüyle hareketin lideri olan Jabotinsky'nin militan, aktivist ve maksimalist stratejisinin gençler arasında yayılmasını sağlıyordu. Jabotinsky'nin karşısında yer alan Sosyalist Siyonistler ve Genel Siyonistlerden ayrıştığı temel nokta sırasıyla sınıfın karşısında ulusa ve diplomasinin karşısında militarizme öncelik vermesinde bulunabilir. Bali birinci bölümde okuyucuya bu eksenlerde malumatları birincil kaynaklardan yararlanarak sunuyor. Bali'nin diğer eserlerinde gördüğümüz üslubunun bu eserde de devam ettiğini varsayabiliriz. Birincil kaynakları yorum katmadan belli bir tarihsel ve tematik izlek içerisinde okuyucuya sunmaktadır.

Kitabın ikinci ve onuncu bölümleri birbirinden farklı başlıklarla ayrılrsa da aynı anlam bütünlüğü içerisinde ilerlemektedir. Bu bölümlerde Rıfat Bali Betar'ın Türkiye'de yürüttüğü faaliyetlere, teşkilatın yayın organı olan Hadar'ın Betar üyelerinin ideolojik bilinçlenmesinde yarattığı etkiye, Betar mensuplarının anılarına, Betar'ın esas hedefi olan Türkiye'den İsrail'e göçü teşvik faaliyetlerine, gizli bir teşkilat olan Betar'ın spor kulüpleri kurarak faaliyetlerini buralarda yürütmesine ve Betar İstanbul'un yıllık toplantılarına odaklanılmaktadır.

Siyonizm Türk toplumu içerisinde tartışmalı bir konu olduğu gibi TYC içerisinde de sesli ve görünür bir şekilde sahiplenilmesinden uzak durulması gereken bir fikir olmuştur. Bali'nin yerinde bir ifadesiyle "Türk Yahudi'si için İsrail'e karşı sevgi beslemenin ve bunu da kamusal alanda ifade etmenin imkânsız olmasından dolayı bu Siyonist teşkilatlar faaliyetlerini gizlice icra etmek zorunda kalacaklardı". TYC içerisinde Siyonizm'e dönük ilginin artması ise Bali'nin de vurguladığı gibi Haziran-Temmuz 1934'teki Trakya Pogromları, 1941-43 gayrimüslim erkeklerin silah altına alınması, Varlık Vergisi uygulamaları, Almanya'da Yahudilere karşı işlenen soykırım suçları ve 1948'de İsrail'in kurulması olaylarının etrafında şekillenmiştir. Betar her ne kadar bu olayların öncesinde 1933'te kurulsada etkinlik alanını ve anlamlı üye

kazanımını yukarıdaki olayların ertesinde gerçekleştirmiştir. Betar, 1947-48 yılları arasında Bali'nin verdiği rakama göre 600 gibi bir üye sayısına ulaşmıştır.

Bali'nin kitabının en ilgi çekici ve orijinal kısımlarından birisi 1950'lilerde yaşayan TYC mensuplarının Türkiye, İsrail ve Siyonizm hakkındaki görüşlerini yansıttıkları *Hadar* dergisi arşivinin ilgili kısımlarıdır. TYC mensuplarında genel kamuoyu ile ilişkilerde esas olan ilkenin “kayades” (suskunluk) olduğu düşünülünce Betar üyeleri arasında dolaşımda olan bu derginin içeriği oldukça önem kazanmaktadır. Öyle ki bu yayın Bali'nin kitapta belirttiği gibi Betar teşkilatı üyelerine Siyonist endoktrinasyonu tüm yönleriyle kazandırmaya çalışmaktadır (111-112). Elbette bu eğitimler Revizyonist Siyonist lider Vladimir Jabotinsky'nin öğretilerini temel alarak hazırlanıyordu. Derginin ismi de halihazırda Jabotinsky'nin takipçilerinde görmek istediği yeni insan tipinin ethosunu ifade ederken kullandığı “hadar” (zarafet) kelimesinden mülhemdir.

Bali'nin kitabına göre Betar İstanbul'un faaliyetleri TYC içerisinde gerginliklere yol açacaktır (199). Ailelerin bir kısmı çocuklarının konfor alanlarından uzakta ve çatışmaların sürdüğü bir ülkeye (İsrail'e) gitmelerini istememekteler. Halihazırda 1950'ler Türkiye'sinde Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle ekonomik canlılık hissedilmeye başlanmıştır (177). Öte yandan Betar üyeleri ise *Hadar* dergisi ve aralarındaki mektuplaşmalar vasıtasıyla İsrail'de kurdukları Hameşahrer Yerleşimi'nden övgüyle bahsetmektedirler (188-195). Bu somut proje onlar için hem bir övünç kaynağı öte yandan oluşumlarına şüpheyile bakanlar için güven tazeleyici bir adımdır.

Kitabın TYC merkezli akademik çalışmalarda mevcut birçok ön kabulü değiştirmeye yol açacağı söylenebilir. Öncelikle TYC merkezli akademik ve popüler çalışmalarda grup mensuplarının elitlerinin orta ve üst-sınıf ailelere mensup, kapital biriktirmekle meşgul ve bu nedenle siyasi bilinçlenmesinin ise eksik olduğuna dair genel anlatı sunula gelmiştir. Bu anlatının merkezinde karikatürize Yahudi tiplmeleri ve onların yaşantıları yer alır. Diğer bir anlatı hattı ise Türkiye, İsrail ve ABD ilişkilerinin 1990'larda yoğunlaşması sonrasında TYC

mensuplarının bir tür lobi faaliyetlerinin organizatörü (500. Yıl Vakfı) olmasından sonra gelişmiştir. Bu süreçte TYC ile Türkiye arasındaki ilişkinin iki taraf için de olumlu ve besleyici olduğuna dair bir anlatıya süreklilik kazandırılmaya çalışılmıştır. Akademik çalışmalar da bu sürecin ruhuna uygun olarak yapılandırılmaya başlanmıştır. Rıfat Bali'nin çalışmaları ise bu iki hattın dışında kalmaktadır. Bali'nin önceki çalışmalarından farklı olarak bu eserinde TYC mensuplarının devlet ve toplum ilişkilerinde pasif ve mağdur olmanın ötesinde aktivist, İsrail yanlısı ve Siyonist bilince sahip Betar üyelerinin kişisel deneyimlerine ışık tutuyor. Siyonist hareketin küresel toplumsal şebekelerinin Türkiye'ye uzanan yönünü anlamak için Bali'nin eseri bir hayli materyal sunmaktadır. Eserin bir diğer önemli katkısı ise Betar mensuplarının İsrail'e göçleri (Aliya) sonrasında orada da aralarındaki kişisel bağları devam ettirme noktasında (281) ısrarlı olduklarıdır. Betar'ın Siyonist hareketin sağ kanadına ait bir gençlik teşkilatı olduğu söylenmişti. Kitapta bu teşkilat mensubiyetinin İsrail'de yükselen sağ siyaset sonrasında (1977 sonrasında) TYC mensuplarına ne gibi imkanlar ve fırsatlar sağladığı konusuna değinilmemektedir. Ayrıca Betar İstanbul'un TYC içerisinde nüfuzunun ne boyutta olduğu bilgisine kitapta ulaşamıyoruz. TYC içerisindeki seçimlerde (hahambaşılık, cemaat liderliği gibi) toplumsal mobilizasyonu yönlendirme güçleri bulunuyor mu sorusu bu noktada anlamlıdır. Fakat TYC'nin uzun süre cemaat liderliğini yapan Bensiyon Pinto'nun Betar mensubu olduğunu kitaptan anlıyoruz (23-24; 148-150). Bu konuda kitapta geçen isimler üzerinde toplumsal ağ analizi yapılarak Betar'ın faaliyetlerinin etkinlik alanının ve nüfuz kapasitesinin ölçümü yapılabilir. Bali'nin bu kitabı Betar'ın tarihsel arka planını, ideolojik yönelimlerini ve üyelerinin teşkilat içerisindeki deneyimlerini arşiv malzemelerinden ve mülakatlardan yararlanarak okuyucuya sistematik bir şekilde sunmaktadır. Siyonizm'in modern cumhuriyet Türkiye'sinde Yahudiler üzerinde nasıl algılandığına ve bunu örgütlü hale getirecek kurumsal oluşumların nasıl meydana geldiğine odaklanacak akademik çalışmalara önemli katkılar sağlayacak bir çalışmadır. Kitabın içerdiği zengin isim, olay, mekan ve kaynak bilgileri bu açılarından çok değerlidir.

TYC içerisinde kitabın yayınlanması sonrasında tartışmalar da

beraberinde gelmiştir. Cemaat mensuplarından bir kısmı Türkiye’de oldukça tartışmalı bir konu olan Siyonizm’in TYC ile ilişkilendirilmesinin birçok toplumsal aktörün TYC’ye tepki ve şüphe ile yaklaşmasına neden olacağını düşünmektedirler. Bali’nin kitabının yayınlanmasını eleştirenler, TYC’ye yönelik anti-semitist tezleri güçlendireceğini öne sürmektedirler. Bunun karşısında olanlar ise bu iç tartışmalara karşılık kitabın tarihsel bir deneyimi ortaya koyduğunu belirterek olumluşlardır.